

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Fylke: Sogn og Fjordane

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Luster

Emne: Død og begravelse

Bygdelag: Fresvik

Oppskr. av: Hans C. Hor (7/år)

Gard: Hor

(adresse): Fresvik, Sogn

G.nr. 49 Br.nr. 11

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. og tradisjon ogB. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Ragnhild Skelleli 91 år gammel.

SVAR

Dødsvarslor.

1-6 Om dødsvarslor har eg ikkje orka å fortelja.

Dødsleik.

7 Ein trudde ikkje, at ein laut døy på ein viss plass i huset og solis flytta den døyande dit.

8 Heller ikkje vart romet ordna på ein særskild måte, solis at ein flytta ting på ny plass.

9 Det var ingen som trudde ein kunne letta dødskampen, men ein gjorde det ein kunne og stod til tenesta for den minste onina frå den døyande.

10 I mange høve sende dei bod etter prestar.

11 Når han var her og trudd prest og han kunne møta opp og gje den sjukke nok = verden,

12 Ullis sende ein bod etter prestar

ordrøste slukt eller grannar.

13 Det hende at den døyande sa frå om
Korlis gravferde skulle vera, kva sal-
mar ein skulle bruke, og ymse andre
ting.

14 I staden for å seia: å døy kunne ein
seia: å sovna, å reisa, å flytta, å slak-
na.

15 Om ein hadde nokon særskild måte for
å få vissa for at vedkomande var død,
meit ein ikkje.

16 Det går sagon om ei skindv' kvinne i
Nyre Tøgn. Det vart stelt til likferd
på vanleg måte, men til likferdsdagen
vokna gjenta oppatt, og sidan likferd-
folka var komne til gards og alt var til-
stipa til fest, var det god grunn til
å halda fram, og det vart fest med
dans, som det stundom kunne vera
i likferdene, når det var vögda av öl
og det enda med, at ein ville dansa
med likje.

17 Når ein var slakna let ein att auga

18 og la ei salmelok under hoka eller
hatt endokjeven opp med ein duk.

19 Grøsmene vart varste om dødsfallet
ved at mullinga gjekk frå menn til
mann.

- 22 I dødsromet oppna ein vunderful,
flytte på omse ting, som kunne stå i
vegen for stell av den som var faren
hørt
- 23 Liket vart liggjande i senga til det
vart lagt i kista og det vart som regel
- 24-25 om kvinden so snart kista var ferdig
- 26 før det vart sagt at ein legg på lik=
strå, so udet smint tida frå døds=
fallet til ein vart gravlagt.
- 27 Lengshalmen og gamle klær, som
28 ikkje kunne nyttast av andre, vart
brund
- 29 Liket vart stult for det vart lagt
31 i kista av dei vöraste i huslyden.
- 32 Vedkomande var ikkje kledd på
ein særskild måte.
- 33 Håret vart stult,
- 34 og når det galt menn vart skjeg=
ge pönta eller barbert
- 35 men neglene vart ikkje klöpt.
- 36 Liket vart vaska,
- 37 men ein höyrde aldri tale om, at
ein brukte likvatne til endesin.
Likklor.
- 38 I klo lik kalla einä svöypa,

- 39 og Klørne kalla ein „Liksvoyp“.
- 40 Liklakan var delt i to, solis at ein halvparten vart lagd under liket og den andre parten over.
- 41 I somme høve vart brudekronet brukt til liklakan, når ei ung kona vart lagd til Kvita.
- 42 Liket kunne verta lagd i underklør.
- 43 Liksjoita vart sydd for høvet, men når det galt ugiftte vart brude-
sjorta eller brudekjolen nytta.
- 44 Det var ikkje nokon regel, at alle
likklør skulle vera av lin
- 45 Føtane på liket skulle ikkje vera
syndige og
- 46 Skulle ha sokkar lusst sydde av
kvitt tøy,
- 47 og kvinner skulle ha kvitt hette
på hovudet.
- 48 Anten ein var gamal eller ung var lik-
klode dei same, men unge ugiftte kvinner
vart ofte pynta med ein mörtekrans
- 49 Barselkonn vart stelte som andre.
- 50 Blonder vart nytta på likkløsa lusst
til unge kvinner
- 51 Kva tid ein tok til å nytta Kjøpte
likkløde kan ein ikkje seia so visst, ein

må vel attende til byrjinge av det 20.
århundra

- 52 No vert det alltid kjøp ferdige littlde
53 som er av papir og desse kalla ein svøgg.
54 Ein veit ikkje no noko om, at det var
lokjedom for ein sjuk å røra ved litt
kloa eller sjilue littet
55 eller tvort i mot, at dette kunne vera
færlig.
56 At born kunne verta bome rundt kista
ta mot "svet" kjemmer ein ikkje til.
57 At ein la ein mynt over augneloka på
den burtferne og seinare brukte denne
mynten til lokjedom er ukjent.
58 For i tida hende det, at ein hadde kista
ståande ferdig, men som regel hadde
ein snatralar på laget.
59 Om det lere var brukt trenaglar veit
ein ikkje no noko om.
60 Ein brukte stopper til å bera etter
og dei var av bast og
61 Kista vert arbeidd av morsk, stekt,
grammar eller ein snikker alt ettersom
hiltøra var.
62 Kista vert måla svart med linvater
kiltett farge.
63 For om lag 50 år sian tok ein til å
bruka kvitmåla kista
64 Ein kjemmer ikkje til, at ein brukte å
skjera hol i kistelokket.

65 Som underlag i kista nyttu ein helm
eller hövlspon

66 og samelis i pöta.

67 I dei fleste tilfelle vert kista no kjøpt
jerdig og den er kvitmåla

68 Ein kjemur ikkje no til, at ein skulle
ha med seg noko lausöyre,

69 og barselkonna skulle heller ikkje ha
med noko barnstøy.

70 Korleis kista var pontu vit ein ikkje
noko viss om.

71 At ein strödde linfrö rundt kista er
ikkjent,

72 eller la ein plante på loket for å halda
innsekt borte.

73 Hella ikkje kjemur ein til at ein gjorde
noko med liket for å fyreliggja at
liket "gjekk att"

74 Spør liket var lagt i kista og sett inn i
stova vert det sendt bod til ndraste
stekt og grend om å vera med å "leggja
han (eller ho) i kista". Det vert då heldt
ei andaktslund, og som regel var det
klokkekarin som styrde songen og las eit
bibelord

75 I slike høve var det ingen bevinging
og dans etterpå.

76 Kista vert bori ut og sett på plass i
uthuset, helst på lauren om han var lidig.

- 78 Der kista vart sett vart det ordna opp
so det såg bra ut
- 79-80 Barsal og bearkhytta i samband
med lik er ukjent
- 81 Dersom kista stod i eit uthus vart
det strødd her frå husdøra til staden
der kista stod og vidare ut av tunef
- på likferdsdagen.
- 82 Liket skulle liggja mid beina mot døra,
83 loket var lagt på
- 84 Ansiktduken var som ein serviet eller
stor lommeduk,
- 85 og den vart kalla "salvest"
- 86 Det var ikkje vanleg å at det kom gran-
nar og noskyldte for å sjå liket,
men likferdsdagen vart loket teke av
so det var liovt å sjå det for den
som ville.
- 87 Her i vår bygd er ikkje gravkapell
Lorg.
- 89 Med liket stod på garden skulle ein
ungå stak og lamm,
- 90 ein skulle ikkje gå på fest eller i
dansenlag i denne tida,
- 91 dette var ei syngjetid og ein gjorde
berre det omst naudsyntige.
- 93.94 Folk hadde kjpe ei særskild syngjedakt,
men nytta dei mørke klær dei hadde.

95. Ein kjønner ikkje til at det vart åtva-
ra omot for mykje sorg og gråt.
96. so ein ved det kunne sekkja ein død
til live att.
97. Gamle råd for lindring i sorga var
å sjå lundinga som i leiing frå Gud
og søkja si trøyst der.
Lyngeja ut liket.
98. Likfunda skulle alltid vera på ein gylte-
dag
99. I stadenfor begravelse seier ein her
likjer eller gravfer.
100. For liket vart førd til kyrkjegarden
vart det "sjunge ut" og dette gjekk føre
seg i huset, onn var det om stummen
med fint ut og mykje folk hudd ein
til ute på tunet.
101. I sume høve vart liket bakt av kista
102. onn i dei fleste høve var kista "spikra"
og ein brukte ikkje å leggja eit åkle over.
103. 109. Det har von brukt lys i samband
med gravfer, onn ingen veit no å for-
telja om det.
110. 111. Onn vakenatta eller vakestovn veit
ingen noko om on.
112. Gråtekone har her truleg vore, onn ingen
onimast dei.
114. Det er ikkje vanleg at presten møter i
heimen og held tale, onn liket vert brenn

inn i kyrkja og prestun held talen der
frå kordora, men etter jordfestinga føl
prestun med at ungdoms huset og kan
du ved bordet halda ein liten tale til
trøst for dei syrgjande

115 Frå 19/5/20-åra har det vore slik.

116 Før den tid var det klokkaren (som
og var lærar) som song liket ut.

117 Det vart drukkta ei velfuskål for ein bar

118 liket ut, og det ein drakk var himne.

byggja út av ston skiler

119 Dei vordast i slekta bar liket ut

121 og slik er det no og.

122 Liket vart borte ut med folenden före.

125 Det var strått med bar på funnugen.

126 Om kista vart sett ned på funet

127 og at buarane då fekk sjent er ukjent

128 Kvinnene fylgde med på kyrkjegarden,

129 og alle mannfolk som hadde helse til
det.

131 alle ville visa den beirfame den siste
ora, og det gjorde ein ved å fylgja han
på siste fuda.

134 Det er vanleg å hvisa flagg på halv
stang på likfuds dagen, når nokon
er død i grannlaget.

135 Det er slektingar, grannar og ymse
andre som hvisa flagg til ora for

- den hurtforn,
 136 og når han var gjøymd i jorda gjekk
 flagget til topps,
 137 etterkvart som ein såg gravferds-
 folkka vande attende på kyrkjegarden
 138 Dette er vorte omvordis, for omkring
 40 år sidan tok ein til å flagga på
 hale stong heile dagen
 145 Når kista skulle køyrest til kyrkjegar-
 den var det ikkje brukte voko særskild,
 iunderleg
 146 og hestane som drog tungde ikkje ha
 nokon viss farge, ein nytta den hestane
 som var på garden.
 148 Ein køyrdde kj forare enn folkka som
 gjekk kunnig fylgja med
 149 På himnvegen var det heller inga trau-
 køyring eller kappkøyring, for likferds-
 folkka gjekk alltid.
 150 Det var ingen viss person som køyrdde
 liket,
 151 og han som køyrdde gjekk ved sida av
 vognen eller sleden.
 152 Tongaren sat ikkje på lasset, men
 var det nokon gamle, som hadde vordt
 ond å gå, fukk dei sitja på.
Kyrkjegarden.
 156 Innsom kista vart køyrd var det dei

- sanne som bear ho ut av huset som og
 løfte ho av vagna og utan å setja ho ned
 bear ho inn på kyrkjegarden der grava var.
 157 Reidskap som ein brukte på kyrkjegarden
 ved gravferd var lagra i kyrkja
 158 og høyrde kyrkja til
 160 Likhesten vart teken vare på av koryrkaren
 til liket var gravlagt.
 161 Tjeldre tid var det skyldem at presten
 møtte opp ved gravferd, for Fresvik var an-
 nekts til Lukanen som låg på den an-
 dre sida av Tjeldrefjorden
 162 Kista vart ikkje boren rundt kyrkja
 163 Var presten tilstades, vart liket boren
 inn i kyrkja
 164 Når kista vart boren til grava vart
 det sjuenge av klukkarn som gjekk fyre.
 165 Kista vart ikkje boren rundt grava,
 166 og det vart ringt med kyrkjeklokkene
 til grava var atkasta.

Grava.

- 167 For omlag 40 år sidan fekk kyrkja
 fast gravar
 168 og han vart kalla gravarn.
 169 For ein fekk fast gravar møtte dei
 moraste til den avlidne syta for
 å fa grava oppkasta,
 170 og det var likferdsfolka som kasta
 grava att.
 171 Var det jordfesting med det same
 vart grava atkasta slik som ommul
 under sp. 170
 172 og meininga med jordfestinga var, at
 den gravlagde skulle få kvile i fred til

oppstoda.

- 173 Dersom det ikkje vart jordfesting med det same, vart det sett ein vabbe til vørke på grava til jordfestinga kom.
- 174 Eldre tid var gravene pynta med ein forusett kant - som ein karm - og var hang en forliten klynde ein jord på. Det vart ofte planta eit rosebær eller levande blomar, men ein stor del av gravene vart utan stell når åra gjekk.
- 175 No er det slik at kyrkjegarden skal pyntast og stykkvis vort gravene jamna med jorda, gravmenna vort sett på plass att og det vort høve til å planta bloman på ein liten flekk.

Terlige tilfelle.

- 176 Ein sjelmorder fekk ikkje same stell

som andre, han vort lagd i kista i dei kloa han hadde på

- 177 Kista vort boren gjennom kyrkjegardens porten som dei andre,

- 178 men likstuden vart ikkje attsett på kyrkjegarden.

- 179 Sjelmorderen vort gravlagde i ein settant av kyrkjegarden.

- 180.181. Dei neddypte, dødfodde borna vort jamnast gravlagde i ei grav at andre stykkvis eller i ei grav som mykje var opna.

Graväl.

Sjå same nr. 39 sp. 52
og fg.

Fresuit., Togn i august 1957

Hans C. Hov.